

пароніми, антоніми. Наприклад: *ковдра* – *покривало*, *ключ* – *ключ*, *приїзд* – *від'їзд*, *передплата* – *післяплата* тощо.

Оскільки термінологія сфери обслуговування в багатьох випадках є іншомовною, її необхідно виділяти в загальному масиві професійних лексем. Володіння не лише українською, але й іноземними мовами стане передумовою професійно підготовленого фахівця сфери гостинності. Звідси виникає і основна мета навчання: добре володіння розмовним мовленням, швидка мовленнєва реалізація під час обслуговування клієнтів. Зрозуміло, що передусім наші зусилля щодо формування професійного спілкування мають бути спрямовані переважно на термінологію галузі обслуговування.

Отже, доходимо висновку, що мовні особливості (передусім лексичні) професійного спілкування студентів освітніх закладів сфери обслуговування визначаються специфікою навчальних та професійних текстів (насамперед діалогів, полілогів), термінологією та професіоналізмами зазначеної галузі, лексичними групами (синонімами, антонімами, омонімами, паронімами), відповідними стилями (науковим, офіційно-діловим, розмовним) та підстилями мовлення (науково-навчальним, науково-професійним). Вони потребують детального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородіна Н.С. Наукові засади професійного засвоєння лінгводидактичної термінології студентами філологічних факультетів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Херсонський державний університет. – Херсон, 2007. – 22 с.
2. Гойхман О.Я. Обучение речевой коммуникации студентов-нефилологов сервисных специальностей // Высшее образование в России. – 2000. – №4. – С. 93-97.
3. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності. – Донецьк: Український культурологічний центр, 2001. – 461 с.
4. Костриця Н.М. Формування українського професійного мовлення у студентів ВНЗ економічної освіти України: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Націон. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2002. – 16 с.
5. Кудрявцева Т.С. Функционирование текста в учебном процессе // В сб.: Текст как объект лингвистического анализа и перевода. – М., 1984. – 184 с.
6. Ляшкевич А.І. Діалог як лінгвістичне поняття // Зб. наук. праць. Південний архів (філологічні науки). – Херсон: Айлант, 1999. – Вип. 5-6. – С. 44-47.
7. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови. – К.: Вища школа, 2003. – 459 с.
8. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування. – К.: Каравела, 2005. – 351 с.
9. Машбиц Е.И., Андриевская В.В., Комиссарова Е.Ю. Диалог в обучающей системе. – К.: Вища школа, 1989. – 184 с.
10. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови. – К.: Либідь, 1992. – 248 с.
11. Симоненко Т. Основні напрями роботи над розвитком професійної комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів // УМЛШ. – 2005. – №3. – С. 43-47.
12. Словник української мови. – К.: Освіта. – Т.7. – 2001. – 501 с.

УДК 378

І.П. Дроздова

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЯК НЕОБХІДНОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВТНЗ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ

У статті розглядається питання розвитку креативного мислення у студентів ВТНЗ із метою здобуття фахових теоретичних знань, практичних умінь та навичок, формування професійного українськомовного мовлення.

This article observes the problem of creative thinking of students in technical higher educational establishments, the formation of their theoretical knowledge, practical skills, professional Ukrainian speech.

Як відомо, під час мислення відбувається перетворення отриманої ззовні інформації. Це завершується на вербально-логічному рівні за допомогою мови, знаків і символів. Б.Ананьєв виокремлював три основних види мислення: предметне або практичне; наочно-образне; вербально-логічне [1]. Основу практичного мислення складають дії, які слугують засобами вираження думки; образного – пошук закономірних зв'язків на наочному матеріалі; вербально-логічного – узагальнення на словесному матеріалі. Виділяють також креативне (творче) мислення, яке характеризує перш за все пошукову, дослідницьку, зокрема інженерно-технічну діяльність особистості.

Навчання студентів у вищій школі – це перш за все вплив на їх психіку та діяльність із метою озброєння теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками, формування професійного українськомовного мовлення і розвиток здатності креативного перетворювального мислення.

У межах цих проблем окреслено тему дослідження, *актуальність* добору якої зумовлено низкою причин, найголовніші з-посеред них такі:

- з'ясувати багатогранність, динамічність особистості студента як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності;
- визначити обумовленість процесів становлення, саморозвитку і самореалізації особистості, що дозволить в подальшому дослідженні визначати етапи формування і розвитку креативного мислення і професійного мовлення студентів ВТНЗ – майбутніх інженерів.

Метою статті є визначення креативності як важливої психолінгвістичної характеристики студента вищого технічного навчального закладу як суб'єкта фахової діяльності і професійної комунікації засобами української мови.

Ми підтримуємо точку зору авторів, які обґрунтовують необхідність ставлення до особистості з позиції суб'єктного, особистісно орієнтованого підходу у психології особистості, педагогіці і віковій психології (Г.Балл, М.Пряжніков, В.Рибалка, В.Татенко, Г.Титаренко, І.Нікітіна).

Під креативністю мислення людини розуміється “здатність висловлювати незвичайні ідеї, нетрадиційно мислити, швидко розв'язувати проблемні ситуації” [6: 357]. Креативність мислення є складним багатокомпонентним поняттям, яке має свої властивості і виявляється в зовнішніх ознаках та проявах. Сучасні вчені (Є Громов, С.Жуков, В.Моляко) виділяють такі зовнішні ознаки креативного мислення: оригінальність, евристичність, фантазія, активність, сконцентрованість, чіткість, чутливість [3].

Креативне мислення являє собою мислення, яке стосується перш за все конкретних осіб, явище, яке вимагає індивідуальної свободи.

В особистісний смисл суб'єкт діяльності вкладає форму мети і шляхи її досягнення [7]. При цьому мета виступає як уже готове, складене утворювання. Але достатньо сильний мотиваційний фон неможливий без наявності відповідних *психологічних умов*, що є визначальними для професійної і наукової творчості в інженерно-технічній галузі. Ці умови необхідно ураховувати, якщо ми прагнемо виховати професійно зорієнтовану особистість, що однозначно впливає на зміст і мету навчання української мови у вищій школі студентів інженерного профілю, а також формування і розвитку у них професійного мовлення засобами української мови.

Умови, необхідні для професійної і наукової творчості, можна розподілити на три групи:

I. Здібності і схильності як комплекс соціально-психологічних і фізіологічних якостей людини, які роблять його придатним до певного історично складеного виду діяльності:

- наявність здібностей і схильностей до певної галузі творчості;
- величезна працьовитість, творча одержимість, здатність до тривалого напруження;
- самостійність, ініціативність, самотність;
- уміння вжитися в проблему, оволодіння сутністю знання в різних галузях науки;
- стани фізичної бадьорості, гарного настрою і невтомності мозку.

Залежно від здібностей і схильностей творчий працівник має вибирати собі відповідний профіль роботи: теоретичні дисципліни, експериментальні дослідження, прикладна та раціоналізаторська діяльність тощо.

II. Протилежні (полярні) психологічні якості, сполучення яких (динаміка і виявлення) індивідуальні, а саме:

- уміння мислити парадоксально, але не зневажати і “здоровий глузд”;
- давати простір фантазії й інтуїції, розвивати інженерну думку, але не випускати її за рамки певних обмежень;
- прагнення до самовираження, самоствердження (свого роду честолюбство) уміння відстоювати в боротьбі свої ідеї і у той самий час скромність, самокритичність, нещадна оцінка і переоцінка всього створеного власним розумом “жити під покровом парадоксів” (Б.Шоу – “Ученик диявола”);
- загострене відчуття новизни і уміння враховувати минулий досвід;
- цілеспрямованість і в той самий час уміння розслабитися, відволіктися від вирішення проблеми в потрібний момент тощо.

III. Оптимальні організаційні умови:

- широта дослідницьких інтересів творчого працівника, інженера добре сполучується з великою автономією;
- значна продуктивність одночасної роботи над двома-трьома темами, ніж над однією;
- велика продуктивність при витратах трьох четвертин робочого часу на творчу роботу і однієї четвертини на інші, в тому числі на організаційні види роботи;
- оптимальне для кожного творчого працівника співвідношення часу на працю і відпочинок, яка не допускає перевтомлення, зниження інтересу до творчості;
- можливість вільного виявлення особистої творчої ініціативи.

Більшість дослідників вважають, що наукова і професійна творчість – це незнищенна потреба зрозуміти щось нове, сконструювати, відкрити те, що до цього часу невідомо.

Мотивація діяльності і поведінки принципово неможлива поза межами цієї емоційно-ціннісної сфери [2: 124]. Емоції виконують важливу функцію в регулюванні динамічної, функціонально-енергетичної сторони мотивації, що однозначно впливає на формування професійних інтересів і розвиток мовленнєвих уподобань і прагнень студентів.

Креативна емоція відноситься до вищих стеничних емоцій, які виникають на фоні підвищеного тону організму. Креативна емоція – це емоція інтелектуальна, естетична. Вона формується в процесі індивідуального досвіду, освіти (наукової, науково-технічної, професійної), виховання, впливу творів мистецтва, природних факторів (які виступають у якості естетичних моментів), фізичної культури і трудової діяльності, а також у результаті впливу мікросоціального середовища. Креативна емоція виступає також як результат ідейного переконання, вольових й цільових якостей особистості, безумовно й умовно-рефлекторної діяльності центральної нервової системи.

Процес творчості характеризується наступними положеннями [8]:

1. Нові рішення з'являються у результаті свідомого прагнення і поступового наближення до них.

2. Розв'язання складної задачі проходить звичайно шлях від загальних положень до все більш часткових. Спочатку розглядається велика кількість варіантів, а потім обирається переважний, який підлягає реалізації.

3. Знаходження правильного рішення, на базі відомих положень, потребує розгляду їх у новому аспекті.

4. Укорінені рішення, прийняті щодо певної ситуації, утруднює прийняття нових рішень, які відповідають умовам нової ситуації.

5. Рішення, ефективність яких уже була встановлена, можуть із часом бути гальмом, якщо вони не відповідають новим ситуаціям.

6. Головними функціями інженера на виробництві стають все більшою мірою сфери управління, контролю і програмування завдань різного характеру.

Функції інженерно-технічних працівників у системах виробництва можуть бути різними, залежно від його місця в системі управління. Однак із загальних позицій системного аналізу інженер може виступати в ролі:

- приймача вихідної інформації, яка надходить від керуючого або керованого об'єкта;
- передавача інформації від однієї підсистеми до іншої;
- виробника керованої інформації;
- контролюючого роботу підсистем і всієї системи;
- розробника програми роботи підсистем і всієї системи.

7. Складність становища інженера на виробництві пояснюється тим, що він вимушений усі питання вирішувати в комплексі, незалежно від того є наукові розробки з цього питання або ні. Тому творче мислення інженера відомою мірою компенсує недоробки науки.

Більшість питань, які вирішуються, вимагають урахування багатьох зв'язків між підсистемами, але, на жаль, далеко не всі зв'язки можуть бути оцінені кількісно. У той же час сучасні принципи управління виробництвом як системою не тільки за змістом, але й за темою базуються на колективній праці. Тому актуальною практичною задачею в галузі виробництва є сполучення індивідуальних принципів креативного мислення особистості з вимогами творчої роботи в умовах колективу, який має спільну мету.

8. Потенційно творчо мислити може кожна людина, але кожна людина має певні особистісні риси, які супроводжують креативне мислення:

- установлювати актуальні завдання;
- виявляти і формулювати альтернативи;
- піддавати сумніву на перший погляд очевидні істини;
- уміння аналізувати і ставити питання;
- уникати необґрунтованих і нечітких формулювань;
- мати достатню працьовитість;
- готовність боротися з сумнівами;
- здатність мислити самостійно, не зв'язуючи себе з відомими положеннями.

Інноваційну діяльність можна також подати як три сходинки:

- осмислення особистістю власної креативно-пошукової діяльності;
- креативно-перетворювальна діяльність;
- співтворчість.

Крім того, важливість проблеми формування креативного фахівця визначають такі її значення, як:

- *соціальне*, тому що формується не просто нова людина з особливим складом мислення, здатним до радикальних змін і перетворень, а спеціаліст нової формації – спеціаліст-новатор, який долучається до прогресивних перетворень у суспільстві;
- *наукове*, тому що служить засобом пізнання творчих здібностей у галузі інтелектуальної і соціальної креативності [4].

З'ясовуючи різні аспекти проблеми креативності мислення майбутніх інженерів, не можемо не звернути увагу на специфіку їхньої своєрідності засвоєння мови студентами ВТНЗ. Зауважимо, що специфіка технічного (негуманітарного) мислення, а говорячи мовою психолінгвістики, про специфіку мовленнєворозумової діяльності [5: 105]. Специфіка ця, як зазначимо, в цілому полягає в тому, що нефілологічна аудиторія взагалі інакше сприймає і

“відпрацьовує” у своєму когнітивному просторі факти мови. На це сприйняття відкладає певний відбиток операції, процедури, механізми, сформовані або які формуються в процесі засвоєння професійних знань, умінь і навичок. Так, фахівці технічного профілю “навчені” при читанні утримувати в пам’яті величезні обсяги інформації (як кажуть, “читати від крапки до крапки”, які б не були величезні уривки тексту), ніж, наприклад, філологи, які читають “лінійно”. Фахівцям у цій галузі технічних наук звичніше таблиці, схеми, нехай більш складні, але знов-таки упорядковані сукупності. Тому підвищена увага із боку викладачів до винятків із правил створює у студентів, за їх власним визнанням, враження відсутності в українській мові суворої системи правил, і тому вони словесному плану тексту нерідко віддають перевагу схемі взаємодіючих частин тексту: ця схема здається їм більш адекватною закономірностям побудови тексту. Крім того, у свідомості студентів технічних галузей освіти професійні кваліфікації закріплюються швидше й міцніше, ніж філологічні, лінгвістичні. Ось чому словосполучення типу “внутрішні сили – зовнішні сили”, “позитивний результат – негативний результат”, “плюс – мінус”, “зовнішній шар – внутрішній шар” і под., для них простіше, звичніше позиціонувати не як антоніми, а як протилежні за смыслом поняття, які функціонують в науковому просторі їхньої майбутньої спеціальності. Можна висловити думку про те, що в осмисленні науково-технічних текстів як носіїв предметного знання методисти йдуть шляхом описово-емпіричним, підчас занадто філологізованим, ніж шляхом виявлення “головних реалій інженерної думки”.

Здається доцільним спиратися на ці особливості сприйняття при презентації й закріплення фактів мови, тобто на використання “головних реалій інженерної думки” в технологіях навчання. Якщо замість звичних філологічних формулювань типу “Підберіть антоніми до слів умовний рефлекс”, “Підберіть прикметники до іменника кут, кисень” і под., викладач запропонує завдання подібне до “Підберіть до наведених понять протилежні їм за змістом”, “Назвіть видові поняття до родового поняття “кут””, отримаємо той же результат: “умовний – безумовний рефлекс”, “прямий – гострий, тупий – розгорнутий і под. кут”; але другі формулювання більш адекватні технічній свідомості студента-нефілолога, інакше кажучи, навчальні інструкції, підказки і алгоритми дій, які підтримують навчання мови прийоми раціонально обгортати у більш звичну для студента технічного закладу освіти форму, використовуючи при цьому особливості його мовленнєворозумової діяльності. Говорячи мовою когнітології (М.Пентилюк, О.Горошкіна, А.Нікітіна), працюючи зі студентами ВТНЗ, потрібно спиратися на співвідношення вербальних і образних компонентів, присутніх індивіду в процесі запам’ятовування і мислення, урахувавши в процесі навчання особливості когнітивних типів, пам’ятати про приналежності майбутніх інженерів до контекстно-незалежного когнітивного типу мислення.

Отже, виходячи з основної мети вищої школи – формування фахівця-професіонала і творчої особистості, людини-громадянина, яка вмє глобально гуманістично мислити і діяти, ми розглядаємо креативність як інтегральну якість, що виявляється в інтелектуальній, професійній, соціальній сферах. Розвиток креативності дає можливість досягти фахівцем найвищого рівня духовного вдосконалення, сприяє саморозвитку й самоактуалізації особистості (серед яких першочерговими є національна самоідентифікація, розвиток духовності, інтелекту, волі, мовне і мовленнєве вдосконалення, формування професійних якостей тощо). Тому у подальшому слід більш детально дослідити можливості формування креативності у студентів вищих технічних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. Некоторые проблемы психологии взрослых. – М.: Знание. – 1972. – 32 с.
2. Асеев В.Г. Проблема мотивации и личность // Теоретические проблемы психологии личности. – М.: Наука, 1974. – С. 122-144
3. Жуков С.М. Творчий потенціал особистості вчителя // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Випуск десятий. – К., 2003. – С.4-9.

4. Лузік Е. Креативність як критерій якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України // Вища освіта України. – 2006. – №3. – С. 76-82.
5. Митрофанова О.Д. Язык научно-технической литературы. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 147 с.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К., 1997. – 363 с.
7. Тихомиров О.К. Психология мышления. – М., 1984. – 270 с.
8. Чернов Л.Б. Творческое мышление в процессе инженерного труда // Творческое мышление и научно-технический процес (тезисы докладов). – Курган, 1971. – С. 3-7.

УДК 370.36

Т.П. Запорожець

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПАТІЇ ТА СПРИЙНЯТТЯ МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються психолого педагогічні особливості впливу рівня розвитку емпатії на естетичне сприйняття кіномистецтва.

The article deals with the analyzing of the psychological and pedagogical specificities of the influence of the empathy on the esthetical perception of the film's art.

Утвердження демократичних норм суспільного життя висуває нові вимоги до духовного розвитку особистості, її підготовки до життя, наявності високого рівня розвитку емпатії.

Період навчання у ВНЗ, під час якого здійснюється професійна ідентифікація та професійна адаптація майбутнього спеціаліста, – найбільш важливий для розвитку особистості фахівця будь-якої сфери діяльності. Від успішного психологічного забезпечення навчально-виховного процесу великою мірою залежить ефективність підготовки молодих кадрів, яким притаманий високий рівень розвитку емпатії.

Гуманність праці беззаперечна, тому завжди актуальною є проблема підготовки студентів, бо саме у процесі професійного становлення закладаються основи моральності майбутнього спеціаліста. Ми вважаємо, що рівень розвитку емпатії особистості впливає на естетичне сприйняття навколишнього світу та мистецтво театру, відображає глибину співпереживання.

Мета статті: проаналізувати взаємозв'язок між рівнем розвитку емпатії та естетичним сприйняттям театрального мистецтва.

Феномен емпатії є об'єктом філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних дисциплін. Витоки поняття “емпатія” пов'язані з етичним терміном “симпатія” (А.Сміт, Г.Спенсер, А.Шопенгауер) та естетичним терміном “співчуття” (Т.Ліппс).

Проблема емпатії як категорії міжособистісних взаємовідносин почала привертати увагу науковців у 50-70-ті рр. ХХ ст. у зв'язку з розповсюдженням гуманістичної психології (А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс, Е.Фром та ін.).

Зміст, структура емпатії її значення в розвитку особистості представлено у роботах В.В. Мегедь, Д.Ж. Іган, Е.Д. Макарова, дисертаційні дослідження було присвячено окремим аспектам розвитку емпатії та її компонентів (Л.П.Алексеева, С.Б.Борисенко, І.М. Коган), педагогічним умовам та психологічним особливостям формування емпатійної культури (І.В. Кузнецова, О.М. Юдіна), емпатії як фактору ефективності педагогічного спілкування (Т.В. Василішина).

Емпатія визначається як здатність особистості до паралельного переживання тих емоцій, що виникають в другій особистості під час сілкування з нею. Бути в стані емпатії, означає сприймати світ іншого, зі збереженням емоційних та змістових відтінків [6].

В. Худякова визначає емпатію як уявне перенесення себе в думки і почуття, а також дії іншого, структурування світу іншого як своє відображення.